

Н. Н. ЮСЕФ

О. В. ОЛІЙНИК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЕКОНОМІЧНІ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 2(33), с. 43–47

Ближкий Схід традиційно вважається зоною стратегічних інтересів нашої держави. Регіон є надзвичайно перспективним з точки зору міжнародної співпраці в широкій сфері галузей політики, економіки і культури. Особливої уваги заслуговують зв'язки України і Близькосхідного регіону в економічній і науково-технічній сфері з огляду на їх значний потенціал та важливість у зовнішній політиці як України, так і регіону Близького Сходу.

Українська зовнішня політика завжди надавала особливої уваги Близькосхідному регіону, передусім з точки зору його стратегічної, безпекової, енергетичної, торгово-економічної та культурно-релігійної цінності.

Наукове осмислення сучасних світових політичних процесів неможливе без урахування Близькосхідного регіону. Цей регіон привертає значну увагу політичних, економічних, військових кіл провідних країн світу. Він є місцем найбільшої активності як великих держав, так й інших зовнішньорегіональних країн, які значною мірою впливають на розвиток міжнародних відносин як на Близькому Сході, так і в більш глобальному вимірі.

З огляду на велику геостратегічну значущість регіону, в ньому перехрещуються інтереси глобальних економічних потуг і низки великих держав, зокрема США, Об'єднаної Європи, Російської Федерації. Західні компанії, а відтак і уряди відповідних країн, безпосередньо зацікавлені в контролі над природними багатствами Близькосхідного регіону чи принаймні в участі у прибутках від їх експлуатації. Реалізація масштабних трансазійських транспортних проектів сприяє переорієнтації країн Центральної Азії на Захід. У такій ситуації Україна стає однією із з'єднувальних ланок, що ведуть із Заходу на Схід, а отже, має шанс сфокусувати на собі

один з центрів тяжіння нових систем міжнародного спілкування [1].

Національні інтереси України на Близькому Сході вимагають першочергового розвитку економічних відносин з країнами регіону, що визначається традиційними (з часів СРСР) торговельно-економічними зв'язками, значним обсягом товарних ринків та їх відносною невибагливістю, щорічно зростаючим товарообігом із стійким позитивним для України сальдо, перспективами збуту продукції військово-технічного призначення та ремонту військової техніки і озброєння радянських зразків, наявністю запасів сировинних та енергетичних ресурсів, можливостями участі в реалізації перспективних проектів розвитку інфраструктури цих країн, надання транзитних послуг для руху їхніх товарів як на європейські ринки, так і у зворотному напрямі.

З огляду на необхідність вирішення проблеми диверсифікації джерел енергозабезпечення, особливої уваги потребує розробка політики України щодо країн ризикової групи – Ірану, Іраку, Лівії, Сирії. Йдеться про гнучкішу лінію поведінки на межі припустимого. Дивіденди від цього можуть значно перевищити певні моральні втрати. Для налагодження співпраці з цими державами Україні доцільно активізувати свою дипло-

матію в напрямі домовленостей з РФ та європейськими країнами [2].

З країн Близькосхідного регіону до проєвропейської парадигми найбільш близьким є Єгипет, за ініціативою якого і був розпочатий середземноморський діалог. Єгипет — один з лідерів арабо-ісламського світу, але на відміну від інших арабських держав займає більш виважену і помірковану позицію у відносинах з міжнародним співтовариством. Головними рисами цього курсу є орієнтація на власні національні інтереси та балансування між різними політико-ідеологічними схемами орієнтацій, що мають вплив у регіоні. Зацікавленість Єгипту в партнерстві з Україною зумовлена прагненням знайти в її особі надійного і рівноправного партнера в реалізації власних інтересів як щодо європейського світу, так і в аспекті вирішення проблем регіону [5].

Спираючись на розвиток партнерських відносин з Єгиптом та здобувши підтримку європейських країн (Франція, Італія), Україна здобуває шанс включитися в середземноморський діалог, який має аналог у системі ЧЕС, де Єгипет є спостерігачем. В обох випадках маємо периферійні економічні зони західноєвропейської сфери тяжіння, і в перспективі вони можуть бути більш інтегровані між собою. Отже, йдеться про розробку стратегії формування загальної зони економічного співробітництва від Гібралтару до Кавказу під егідою ЄС, яка разом з транспортною системою “Великого шовкового шляху” утворила б простір, сприятливий для реалізації українських інтересів.

Особливу позицію в регіоні займає Іран, який завдяки зусиллям американської дипломатії опинився у певній зовнішньополітичній ізоляції, принаймні щодо Заходу. Ісламська революція в Ірані є прикладом відштовхування від західної модернізації, але також і спробою адаптації суспільства до змін без порушення його культурної цілісності. Геостратегічне розміщення Ірану дає йому можливість слугувати мостом між Центральною, Південною, Східною Азією та Європою [6].

Іран — друга після Саудівської Аравії нафтова держава, яка має прибуток від експор-

ту нафти близько 20 млрд дол. Це дає йому змогу мати значні збройні сили і здійснювати масштабні переозброєння. На Заході існує думка, що Іран створює інфраструктуру для виробництва ядерних озброєнь за допомогою Китаю. Але центральноазійські експерти не вважають Іран джерелом загрози безпеці регіону, оскільки нарощування власного військового потенціалу йому потрібно швидше для формування регіонального центру сили в районі Перської затоки.

Іран сприймає себе в трьох іпостасях: як спасителя ісламських цінностей, як провідного члена “третього” світу в боротьбі проти неоколоніалізму і як гравця в нафтогазовій політиці на міжнародній арені.

Нині Іран активно претендує на роль тієї сили, що здатна здійснювати політичний та економічний патронаж регіону. Він має життєві інтереси щодо забезпечення стабільності в регіоні, але його міжнародна ізоляція значною мірою стримує його активність. Шанси Ірану зменшуються також внаслідок домінації його власної етатистської економічної моделі. Послаблення приватного сектору має наслідком те, що іранські товари поступаються якістю китайським. Іран не здатний запропонувати сучасні технології, які вкрай потрібні новим незалежним державам регіону.

Іран веде самостійну зовнішньополітичну гру, протистоїть західним країнам, конкуруючи з Туреччиною і Пакистаном та намагаючись не загострювати взаємин з РФ. Він розвиває економічне і політичне співробітництво із своїм північним сусідом Туркменістаном, має неабиякий вплив на етнічно й культурно споріднений з ним Таджикистан, підтримує таджицько-узбецьку антиталібську коаліцію в Афганістані [1].

Туреччина та Іран після розпаду СРСР опинилися в ситуації конфлікту інтересів, а фактично — в ситуації боротьби за вплив у регіоні. При цьому Іран намагається нав'язати регіону так званій “політичний іслам”, тобто сформувати можливості для безпосереднього впливу на політику нових держав, використовуючи ідеологічну гегемонію. Туреччина ж активно використовує

фактор політичного та економічного впливу в середовищі тюркських народів. Зростання усвідомлення ролі етнічної близькості спричиняють посилення консолідаційних процесів тюркських країн, що особливо активізувалися останнім часом.

Існує особливий вимір іранських інтересів у пошуках ядерної спроможності. Окремо від поширення ірансько-ісламського впливу Захід бачить небезпеку проникнення радянської ядерної технології та зброї в Іран. У західній пресі з'являлися публікації щодо переходу радянських учених-ядерників до Ірану для допомоги у виготовленні ядерної зброї, про передання ядерних матеріалів Ірану і т. ін.

Можливості поступового перетворення україно-іранських відносин у стратегічне партнерство останнім часом виглядають проблематичними, враховуючи відмову України під тиском США в постачанні турбін для Іранської АЕС. Але загалом Україна зацікавлена в розвитку дружніх, партнерських відносин з Іраном. І хоча зараз торгово-економічне співробітництво обох країн не можна вважати значним, воно має великий потенціал з огляду на розвиток торгівлі в межах трикутника: Україна — Туркменистан — Іран, розбудову трансазійської транспортної мережі (*TRACECA*), можливості постачання нафти з регіону Перської затоки тощо [3].

Розвиток співробітництва України з країнами БС в галузі торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва відбувається як шляхом реалізації підписання раніше на міждержавному рівні спільних проектів, так і у напрямі співробітництва на рівні приватних структур.

У науково-технічному співробітництві між Україною та країнами БС залишаються такі перспективні напрями:

У галузі енергетики:

- обмін технічною та інженерною інформацією (нафтова, газова та нафтопереробна промисловості);
- співробітництво у сфері конструкторських і виробничих технологій малих і середніх гідроелектростанцій та у виробництві конструкцій для потреб енергетики;

- реконструкція та модернізація електростанцій, ліній електропередач, газопроводів та інших енергетичних об'єктів;
- участь у реалізації проектів розвитку теплових електростанцій;
- інженерне проектування електростанцій та використання внутрішніх виробничих потужностей при виконанні проектів;
- налагодження співробітництва у виробництві в країнах БС основного обладнання для гідро- та теплоелектростанцій [2].

Нині успішно реалізується проект за участю НАК "Нафтогаз України" з видобутку вуглеводної сировини з країнами арабського Сходу, передусім з такими країнами, як Єгипет, ОАЕ, також у 2010 р. актуалізується співпраця з Іраком, Катаром, Лівією, Алжиром. Нині українська Компанія отримала перші результати своєї діяльності в Єгипті та ОАЕ. Відповідно до Виробничої програми на початок 2010 р. було пробурено 5 пошукових свердловин, загальні видобувні ресурси яких становлять понад 70 млн тонн. В рамках реалізації Концесійної угоди на проведення нафтової розвідки та експлуатації українська Компанія продовжує здійснювати активні кроки з освоєння концесійної ділянки Алам Еш-Шавіш на території Західної Пустелі Єгипту та протягом 2010 р. передбачається вийти на комерційний рівень видобутку продукції із подальшою її реалізацією [2].

У галузі літакобудування:

- будівництво та обслуговування літаків сімейства "Антонов" ("Ан-148", багатопільового сімейства "Ан-74", військово-транспортного літака короткого зльоту і посадки "Ан-70" та "Ан-32");
- передача досвіду впровадження новітніх технологій в авіабудівній промисловості.

У транспортній сфері:

- проектування залізничних магістралей, ремонт локомотивів тощо;
- електрифікація залізниць;
- надання технічних та інженерних послуг для проектування та виконання проектів доріг і залізниць;

- підготовка арабських фахівців у галузі залізничного транспорту;
- У галузі промисловості:
 - співпраця в галузі видобування корисних копалин (Йорданія, Сирія, ОАЕ — мідь; Саудівська Аравія — золото; Ємен — сіль; Йорданія — горючі сланці; ОАЕ — сірку);
 - передача технологій для модернізації об'єктів металургійної та гірничодобувної промисловості (Бахрейн та Кувейт — алюмінієва промисловість; Саудівська Аравія, Ірак, Катар, Йорданія — виробництво сталі і сталевих труб);
 - співробітництво у сфері виробництва феросплавів.

Враховуючи сучасну експортну орієнтованість промисловості України, важливо закріпитися на всіх можливих ринках БС, оскільки там вже досить добре знають нашу продукцію, і досягти максимальної диверсифікації продажу.

У військово-технічній сфері: нині, східний вектор став найбільш перспективним щодо торгівлі машинами і зброєю. У 2009 р. Україна підписала з Іраком найбільшу у своїй історії угоду про продаж військової техніки (далі контракт) на суму понад 550 млн дол. США. Контракт передбачає постачання Іраку впродовж 3–3,5 років майже 400 одиниць бронетанкової техніки, зокрема 4 БТР, 10 літаків Ан-32, високоточних засобів ураження, а також послуги на ремонт і модернізацію військової техніки на загальну суму понад 2,4 млрд дол. США. Цей контракт є одним із перших етапів у рамках реалізації найбільшого проекту в історії українського ВТС на Близькому Сході [4].

У галузях агропромислового комплексу (АПК): структури АПК України і країн регіону є взаємодоповнюючими — сільськогосподарська техніка, добрива, зерно, м'ясо та ін. з

українського боку, а фрукти, ранні овочеві та баштанні, бавовна — з іншого [5].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що активний політичний діалог сприяє створенню політичного фундаменту щодо зростання обсягів торговельно-економічного співробітництва України з країнами БСС. Таким чином, між Україною та країнами БСС склались тісні взаємовигідні відносини практично в усіх сферах економіки й існують значні перспективи для подальшого розширення співробітництва, а подальший розвиток конструктивних і взаємовигідних відносин між нашими країнами вигідний як українському народові, так і народам БСС.

Література

1. Гура В. Україна та країни Близького і Середнього Сходу // Політична думка. — 1993. — № 1. — С. 46–48. Копель О. А., Пархомчук О. С. Деякі питання розвитку відносин України з державами Близького Сходу // Питання нової та новітньої історії. — 1995. — Вип. 41. — С. 135–136.
2. Постанова Верховної Ради України "Про підсумки парламентських слухань "Енергетична стратегія України на період до 2030 року" та Рекомендації від 24.05.2001 № 2455-III // Електронна база "Законодавство України" на веб-сайті Верховної Ради України. — <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Договір про основи взаємовідносин і принципи співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Іран // Електронна база "Законодавство України" на веб-сайті Верховної Ради України. — <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Указ Президента України "Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року" від 27 серпня 2003 р. № 913/2003.
5. Україна і сучасний Схід: стан і перспективи співробітництва // Наук. вісн. Дипломатич. акад. України. — Вип. 8. — К., 2006. — С. 244–320.
6. Bilgin P. Inventing Middle East? The Making of Regions through Security Discourses. — The fourth Nordic Conference on Middle Eastern Studies: The Middle East in Globalizing World. Oslo, 13–16 August 1998, Djalili M.-R., Kellner Th. Moyen-Orient, Caucase et Asie centrale: des concepts géopolitiques à construire et à reconstruire? // Central Asian Survey. — 2000. — № 19(1). — P. 120.

Україна має широкі перспективи міжнародного співробітництва в Близькосхідному регіоні, що реалізується в її зовнішній політиці. Особливо перспективними є економічні та науково-технічні зв'язки між Україною та країнами Близького Сходу, що знаходять своє відображення в численних міжнародних угодах про міжнародне співробітництво в цих сферах. Украї-

на і країни Близького Сходу мають значний потенціал для подальшої тісної і взаємовигідної співпраці.

Украина располагает широкими перспективами международного сотрудничества в Ближневосточном регионе, которые реализуются в ее внешней политике. Особенно перспективными являются экономические и научно-технические связи между Украиной и странами Ближнего Востока, что отображается в значительном количестве международных договоров о международном сотрудничестве в этих сферах. Украина и страны Ближнего Востока имеют значительный потенциал для дальнейшего тесного и взаимовыгодного сотрудничества.

Ukraine has wide perspectives of international cooperation in the region of Middle East which are realized in its foreign politics. The most perspective are economic and science and technique links between Ukraine and countries of Middle East, which are displayed in numerous international treaties. Ukraine and countries of Middle East have significant potential for further close and mutually beneficial cooperation.

Надійшла 26 січня 2012 р.